

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Maxmudov Mansurjon Abdug'opporovich

TARIXIY ASARLAR VA ULARNI O'RGANISH: MILLIY ZIYOLILAR TOMONIDAN

OLIB BORILGAN TADQIQOTLAR 12-17

Qurbonov Xurshid Raupovich

O'ZBEKISTONDAN JANUBIY URALGA SAFARBAR QILINGAN

"MEHNAT ARMIYACHILARI" VA ULARNING TA'MINOTI 18-22

Salayev Fazliddin Shamsiddin o'g'li

O'ZBEKISTONDA DEMOGRAFIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA SHAKLLANISHI 23-28

Abbasov Behzod Baxtiyorovich

FARG'ONA OBLASTIDA TASHKIL QILINGAN XO'JALIKLARDA IJTIMOIIY

MUAMMOLAR VA KO'CHIRILGAN AHOLINING YANGI SHAROITGA MOSLASHISHI

(1946-1965)..... 29-35

Mirzaliyev Ulug'bek, Klichev Ulug'bek

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY ARXIVLAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

BORASIDAGI ISHLAR VA ISLOHOTLAR 36-39

Tursunova Gavhar Begmuradovna

ROSSIYA IMPERIYASINING SIRDARYO VILOYATIDA OLIB BORGAN

MA'MURIY-SIYOSIY BOSHQARUV TIZIMI

(XIX ASRNING IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARI) 40-50

Vaxobov Doston Abdumannob o'g'li

IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA MAKTAB, TIBBIYOT VA SOG'LIQNI SAQLASH

XODIMLARINING G'ALABAGA QO'SHGAN HISSASI 51-54

Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi

O'ZBEKISTONDA MAKTAB TA'LIMINI ISLOH QILINISHI VA UNDAGI O'ZGARISHLAR

(1991-2024 yy)..... 55-59

Maxmudov Umrbek Baxtiyorovich

QUYI SIRDARYOBO'YI HUDUDLARIDA OLIB BORILGAN ARXEOLOGIK

TADQIQOTLAR VA ULARNING NATIJALARI 60-64

Yo'ldosheva Gulbahor Nuriddinovna

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'RTA UMUMTA'LIM MAKTABLARINING

AHVOLI VA MODDIY – TEXNIKA BAZASINING MUSTAHKAMLANISHI

(QASHQADARYO VA SURXONDARYO VILOYATLARI MISOLIDA)..... 65-69

Mardiyeva Guzal Karimovna

XOTIN-QIZLARNING 1950-1980-YILLARDA SAMARQAND VILOYATI

ILM-FAN SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI 70-75

Narziyev Rustambek Xaydarovich

HARAKATLAR STRATEGIYASIDA NOGIRONLIGI BOR YOSHLAR UCHUN

YARATILGAN IMKONIYATLAR 76-80

<i>Abdullayev Ilhomjon Ikromjonovich</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA NAMANGAN SHAHRINING IJTIMOIY-IQTISODIY HAYOTI	81-87
<i>Sodiqova Maxbubaxon Raxmonaliyevna</i> O'ZBEKISTONNING MILLIY HUNARMANDCHILIGI RIVOJIDA IPAKCHILIKNING O'RNI	88-92
<i>G'ulomjon Jumanazarovich Axmedov</i> O'ZBEKISTON TARIXIDA KONCHILIK ISHI VA METALLURGIYA RIVOJLANISHI	93-99

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullayev Zafarbek Safibullayevich</i> BARQARORLIK REYTINGI ORQALI FISKAL INTIZOM VA BIZNES MUHITINI RAG'BATLANTIRISHNING O'ZBEKISTON TAJRIBASI	100-116
<i>Юлдашева Надира Викторовна</i> «ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ЗАКУПКИ ПОД КОНТРОЛЕМ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УЗБЕКСКОЙ МОДЕЛИ МОНИТОРИНГА».....	117-123
<i>Maxsudov Sherzod Solijonovich</i> ERKIN IQTISODIY ZONALARDA INVESTITSIYA JOZIBADORLIGINI OSHIRISH	124-128
<i>Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li</i> TURISTIK VA REKREATSION KLASTERNING MUVAFFAQIYATLI FAOLIYAT YURITISH TAMOYILLARINI TIZIMLASHTIRISH	129-135
<i>Xadimova Aziza Abdufattoyevna</i> SAMARQAND VILOYATINING DEMOGRAFIK O'ZGARISHLARI VA IQTISODIY RIVOJLANISHI.....	136-145
<i>Tashpulatov Giyos Toxirovich</i> XORIJYI BAHOLOVCHI TASHKILOTLAR REYTINGI VA RENKINGINI BAHOLASHDA KOMPLEKS YONDASHUVNING QO'LLANILISHI TAHLILI (ROSSIYADAGI BAHOLOVCHI TASHKILOTLAR MISOLIDA)	146-159
<i>Ulug'muradova Nodira Berdimuradovna</i> O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA INSON KAPITALINING TA'SIRI	160-164
<i>Tursunxodjayeva Shirin Zafar qizi</i> “QUTIDA RO'YXATGA OLISH” (SHELF-REGISTRATION) AMALIYOTINI JORIY ETISH	165-169

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Komilov Ro'zi Rabiyeovich</i> OILA BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MODDIY VA MA'NAVIY OMILLARNING FALSAFIY TAHLILI	170-172
<i>Хакимов Эркин</i> ЗНАНИЕ ЛОГИКИ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ МЫШЛЕНИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ	173-180
<i>Usmonova Laylo Raxmatullayevna</i> SHARQ FALSAFASIDA INSON MUAMMOSI.....	181-185
<i>Karimov Yo'ldosh Ergashevich</i> TARIXNI SOXTALASHTIRISHNING TARIXIY TAFAKKURGA TA'SIRI MASALALARI	186-191

<i>Агзамходжаева Шахноза Саидматмабевна</i> О ЦЕЛИ И СОДЕРЖАНИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЖИЗНИ, ДУХОВНОМ СОВЕРШЕНСТВЕ (ПО ПРОИЗВЕДЕНИЯМ АЛИШЕРА НАВАИ).....	192-195
<i>Rustamov Ramz Rizoqulovich</i> ZAMONAVIY IQTISODIY TARG'IBOT VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	197-204
<i>Evatov Salimjon</i> MARKAZIY OSIYODA TASAVVUFY TAFAKKUR RIVOJI: IX-XII ASRLAR MEROSI	205-209
<i>Turobov Yorqinjon Yoqub o'g'li</i> ISLOM TA'LIMOTIDA SIYOSAT VA HOKIMIYAT FALSAFASI	210-213
<i>Toshpulatov Odil Nodirovich</i> IJTIMOIY MUNOSABATLARDA AMORALIZM VA IMMORALIZMNI OLDINI OLISHDA MAVJUD ME'YORLARNING AHAMIYATI	214-217
<i>Kunisheva Nadira Julanovna</i> "IJTIMOIY BAG'RIKENGLIK" TUSHUNCHASINI TADQIQ ETISHNING ILMIY-NAZARIY MASALALARI	218-223
<i>Eshpulatov Inoyat</i> FAXRIDDIN ROZIY YASHAGAN DAVR: IJTIMOIY-SIYOSIY VAZIYAT VA MA'NAVIY MUHIT	224-231
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Nuniyazova Shaxlo Ulugbekovna</i> O'ZBEK ONOMASTIKASIDA GIDRONIMLARNING LINGVOMADANIY SHAKLLANISHI	232-236
<i>Алиева Эльвина Аметовна</i> ЛЕКСИЧЕСКИЙ И ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧЕСКИЙ ПОВТОРЫ С РАСПРОСТРАНЕНИЕМ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ОЧЕРКАХ М. ЦВЕТАЕВОЙ	237-243
<i>Usmanova Sevara</i> INGLIZ VA O'ZBEK TARIXIY ROMANLARIDA TARIXIY HAQIQAT VA BADIY TO'QIMA.....	244-251
<i>Ochilov Ulug'bek Sayfulloyevich</i> MAGIK REALIZMNING MADANIYAT VA ADABIYOTGA TA'SIRI	252-260
<i>Daminova Rahima Malikovna</i> ATOYI SHE'RIYATINING BADIY LATOFATI.....	261-266
<i>Yusupov Asror</i> PUBLITSISTIK MATNLARDA UCHROVCHI LINGVOKULTUROLOGIK BIRLIKLAR TARJIMASIGA LEKSIKOGRAFIK YONDASHUV	267-271
<i>Ruziyeva Nasiba Kenjayevna</i> VLADIMIR GEORGEVICH GAKNING TARJIMA MASALALARIGA DOIR TADQIQOTLARI	272-276
<i>Batirkhanova Madina Oybekovna</i> COMPONENT ANALYSIS OF SOMATIC PHRASEOLOGISMS IN ENGLISH FICTION.....	277-281
<i>Sirojiddinova Shakhribonu</i> THE FORMATION OF MYTHOLOGY AND THE INFLUENCING FACTORS.....	282-285

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Xodjiev Yunus Muxitdinovich

DAVLAT XIZMATLARI VA FUQAROLIK-HUQUQIY XIZMATLAR
TUSHUNCHASI HAMDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 286-292

Wang Cong

RESEARCH ON LEGAL ISSUES OF PERSONAL INFORMATION PROTECTION 293-300

Лу Адук

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ И КЛАССИФИКАЦИИ ВИДОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 301-310

Abdurashidova Zarina Turg'un qizi

FUQAROSIZLIKKA QARSHI MUROSASIZLIK: HUQUQIY CHORALARNING
NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI 311-315

Axmatov Olimjon Odilovich

“KRIPTO-AKTIVLAR VA VALYUTA QIMMATLIKLARINI QONUNGA XILOF
RAVISHDA Olish, O'TKAZISH VA AYIRBOSHLASH: IQTISODIY, HUQUQIY
XAVF-XATARLAR VA ULARNING OLDINI Olishda SUN'IY INTELLEKTNING
O'RNI” 316-322

Xatamov To'liqin Tojiddinovich

KUCHLI TA'SIR QILUVCHI VA GIYOHVANDLIK VOSITALARINI YANGI
TURLARINI NOQONUNIY MUOMALASI BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNING
NAZARIY-HUQUQIY TAHLILI 323-329

Kuchimova Shaxlo

VORISLIK HUQUQIDA MEROS MAJBURIYATI 330-337

O'rinova Dilshoda Adhamovna

OILAVIY ZO'RAVONLIK JINOYATINING KRIMINOLOGIK TAVSIFI
HAMDA USHBU TURDAGI JINOYATLARDAGI AYOLLAR JABRLANISHINI
OLDINI Olish BO'YICHA FARG'ONA TAJRIBASI 338-347

Geng Zhimin

RESEARCH ON THE INDEPENDENCE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT..... 348-351

Xidirov Mexroj Qilich o'g'li

ELEKTRON TO'LOV VOSITALARI ORQALI SODIR ETILADIGAN FIRIBGARLIK
JINOYATLARINING SABABLARI, ULARNING SODIR ETILISHIGA IMKON
BERUVCHI OMILLAR 352-357

Тулаганов Элмурод

ВОПРОСЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ
ТРАНСФОРМАЦИИ 358-367

Bozorboyev Farruh, Boboxonov Akromxon

DASTLABKI TERGOV BOSQICHIDA PROTSESSUAL HARAKATLARNI
SODDALASHTIRISH: XOLIS INSTITUTI 368-374

Abbosov Mirsulton Mirsharof o'g'li

JINOYAT QONUNCHILIGIDA SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI VA UNING
IJTIMOIY XAVFLILIGI 375-382

<i>Mamatov Islom Qosim o'g'li</i> DAVLAT XARIDLARI BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNI FOSH ETISH USULLARI, AMALIYOTDAGI MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR	383-392
<i>Kamilov Oybek</i> O'ZBEKISTONNING MIGRATSIYA SOHASIDA MINTAQAVIY TASHKILOTLAR VA XORIJIY DAVLATLAR BILAN HAMKORLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	393-402
<i>Абборова Камола Саидмухторовна</i> ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО КОММЕРЧЕСКОГО АРБИТРАЖА НА ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ УЗБЕКИСТАНА: ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	403-410
<i>Ne'matova Muborak Odiljonovna</i> RAQAMLI FUQAROLIKNING MOHIYATI VA UNI SHAKLLANTIRISHGA OID DOLZARB MUAMMOLAR (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	411-418
<i>Jabbarova Yulduz Ibrohim qizi</i> "HUQUQNI QO'LLASH AMALIYOTIGA SUN'IY INTELLEKTNI INTEGRATSIYA QILISHNING AXLOQIY VA HUQUQIY MASALALARI"	419-427
<i>Agzamova Qizlarxon Baxtiyorovna</i> INSOFLI EGALLOVCHINING HUQUQIY MAQOMIGA OID AYRIM MASALALAR	428-432
<i>Shomirzayev Saxodulla, Sherkulov Azamat</i> VALYUTA QIMMATLIKLARINI BOJXONA CHEGARASIDAN OLIB O'TISH BILAN BOG'LIQ HUQUQBUZARLIKLARNI ANIQLASH VA JAVOBGARLIK ASOSLARI	433-441
<i>Jumanazarov Faxriddin Erkinovich</i> KONTRAFKAT MAHSULOTLAR KONTRABANDASI NATIJASIDA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI BUZILISHINING NAZARIY-HUQUQIY JIHATLARI	442-448
<i>Ergashev Sharifjon Shuhrat o'g'li</i> YASHIRIN IQTISODIYOTNING JAMIYAT IJTIMOY-IQTISODIY FAOLIYATIGA TA'SIRI VA UNGA QARSHI KURASHISHDA BOJXONA AUDITINING O'RNI	449-457
<i>Mansurov Arslon Askarovich</i> "IJTIMOIY DAVLAT" TAMOYILINING YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDAGI HUQUQIY MAQOMI VA XALQARO TAJRIBA BILAN TAQQOSLAMA TAHLILI	458-463

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich</i> "JISMONIY MADANIYAT NAZARIYASI VA METODIKASI" FANIDAN NAZARIY MASHG'ULOTLARNI O'TKAZISH METODIKASI	464-470
<i>Yusubjanova Musharraf Tursunali qizi</i> EHTIMOLLAR NAZARIYASI VA MATEMATIK STATISTIKANI UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA O'QITISH: XORIJIY TAJRIBA VA ILMIY YONDASHUVLAR	471-475
<i>Fayzullayeva Gulchexra, Kurbonova Gulmira</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOLLABORATIV O'QUV MUHITINI LOYIHALASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH: INNOVATSION YONDASHUVLAR VA ISTIQBOLLAR	476-481

<i>Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich</i> ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINING MAZMUNI VA TARKIBIY TUZILISHI.....	482-485
<i>Mirsanova Moxira Xusniddin qizi</i> FANTASTIK IFODA SHAKLLARI VA UNING BADIYYATI	486-491
<i>Tursinova Zoxida Sharabidinovna</i> TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA MAKTAB O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK MAHORATINI BAHOLASH MEKANIZMLARINING TAKOMILLASHUVIDA TA'LIM MENEJMENTINING O'RNI	492-496
<i>Раббимова Нодира Таштемировна</i> ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ИНФЕКЦИОННЫХ БОЛЕЗНЕЙ В ВУЗЕ	497-501

Received: 16 March 2025

Accepted: 5 April 2025

Published: 15 April 2025

Article / Original Paper

FOUNDATIONS FOR DETERMINING AND RESPONSIBILITY FOR OFFENSES RELATED TO THE TRANSFER OF CURRENCY VALUES ACROSS THE CUSTOMS BORDER

Shomirzaev SakhodullaKhasanboevich,

Associate Professor

of the Department of Preliminary Investigation and Investigation

of the Law Enforcement Academy, PhD

Sherkulov Azamat Nuralievich,

Master's student

of the Academy of Law Enforcement

Direction of "Investigative Activities"

Abstract. The article provides a scientific and comparative analysis of the procedure and methods of customs clearance of currency valuables, highlights some issues currently arising in judicial and investigative practice, problems of identifying and liability for offenses related to the movement of currency, as well as proposals for legislation on their solution.

Keywords: currency valuables, customs offense, customs control, declaration, offense.

VALYUTA QIMMATLIKLARINI BOJXONA CHEGARASIDAN OLIB O'TISH BILAN BOG'LIQ HUQUQBUZARLIKLARNI ANIQLASH VA JAVOBGARLIK ASOSLARI

Shomirzayev Saxodulla Xasanboyevich,

Huquqni muhofaza qilish Akademiyasi

Dastlabki tergov va surishtiruv kafedrasida dotsenti, Y.f.f.d. (PhD)

Sherkulov Azamat Nuraliyevich,

Huquqni muhofaza qilish Akademiyasi magistraturasi

"Tergov faoliyati" mutaxassisligi tinglovchisi

E-mail: sherkulovazamat180@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada valyuta qimmatliklarini bojxonadan olib o'tish tartibi va usullari ilmiy jihatdan qiyosiy tahlil qilinib, hozirgi vaqtda sud-tergov amaliyotida yuzaga kelayotgan ayrim masalalar, valyutani olib o'tish bilan bog'liq huquqbuzarliklarni aniqlash va javobgarlik muammolari hamda ularning yechimi yuzasidan qonunchilikka takliflar yoritilgan.

Kalit so'zlar: valyuta qimmatliklari, bojxona huquqbuzarligi, bojxona nazorati, deklaratsiyalash, huquqbuzarlik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I4Y2025N65>

Kirish. Davlatning moliyaviy, iqtisodiy va pul-kredit siyosatining asosiy strategik maqsadi ichki valyuta va xorijiy valyuta qimmatliklari (*keyingi o'rinlarda valyuta qimmatliklari*) bozorini kengaytirish, davlatning valyuta fondi shakllantirish orqali tashqi iqtisodiy faoliyatni

erkinlashtirish hisoblanadi. Shuning uchun ham davlatlar xorijiy valyutaga ma'lum bir qoidalar va cheklovlar o'rnatishlari mumkin. Bu ko'pincha mamlakat iqtisodiyotini muhofaza qilish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va valyuta siyosatiga ta'sir ko'rsatish maqsadida amalga oshiriladi. Xususan, davlatlar devalvatsiya yoki revalvatsiya xavfini kamaytirish, valyutaning ortiqcha harakatlarini cheklash yoki strategik ravishda valyutaning narxiga ta'sir qilish maqsadida valyutani xarid qilish yoki sotish, valyuta eksport va import hajmini boshqarish uchun belgilangan cheklovlardan foydalanishlari mumkin. Shu bilan birga, bu choralar mamlakatlar uchun tashqi savdo, sarmoyalar va inflyatsiyani nazorat qilishga yordam beradi.

Davlatlar o'z iqtisodiy manfaatlaridan kelib chiqib, mamlakat hududiga tovarlarni olib kelish va uning hududidan olib chiqib ketishining maxsus tartibini belgilaydi. Xususan, ayrim tovarlarni olib chiqib ketish, tashib keltirish taqiqlansa, boshqa tovarlarning keltirilishi va olib chiqilishini esa cheklaydi.

Binobarin, ana shu cheklovlarga rioya qilish, valyuta nazoratini to'liq ta'minlashda tergovga qadar tekshiruv va sud-tergov amaliyotida valyuta qimmatliklarini bojxona chegarasi orqali olib o'tish bilan bog'liq bo'lgan huquqbuzarliklarni tez va sifatli aniqlash hamda har tomonlama, to'la va xolisona tergov qilish muhim ahamiyatga ega. Valyuta qimmatliklarini bojxona chegarasi orqali noqonuniy olib o'tish bog'liq huquqbuzarliklar fuqarolik muomalasidagi tovarlar bo'lib, bevosita valyuta qimmatliklarining noqonuniy harakati mamlakatning iqtisodiy manfaatlariga ta'sir ko'rsatadi hamda iqtisodiy manfaatlarga qarshi jinoyatlar toifasiga kiradi.

Metodologiya. Ushbu maqolani tayyorlashda IMRAD usulidan foydalanildi. Bunda, tegishli sohadagi xorijiy va mahalliy olimlarning fikri o'rganildi, muhokama qilindi va taqqoslandi. Shuningdek, tahlilda muallifning subyektiv fikrlari ham katta o'rin egallaydi.

Asosiy qism (natija va muhokama). Milliy jinoyat qonunchilikning o'ziga xosligi hamda mukammalligi shundaki, unda qonun bilan erkin muomalaga kiritiladigan ayrim tovarlarga nisbatan cheklovlar o'rnatilganligi, shuningdek erkin muomalaga kiritish taqiqlangan va cheklangan ashyolarning davlat chegarasidan olib kirilishining alohida jinoyat sifatida e'tirof etilganligi hisoblanadi. Zero, Jinoyat kodeksining (*keyingi o'rinlarda JK*) 182-moddasi bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzishga oid ijtimoiy munosabatlarni tartibga solsa, 246-moddasi kontrabanda, ya'ni fuqarolik muomalasi taqiqlangan yoki cheklangan ashyolarni olib kirilishiga jazo muqarrarligini belgilaydi.

Tadqiqot jarayonida xorijiy mamlakatlar jinoyat qonunchiligi tahlil qilinib, bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish uchun javobgarlik belgilangan normalar qiyosiy o'rganilganda, mazkur jinoyatlar iqtisodiy sohadagi ijtimoiy munosabatlarga qarshi qaratilgan ya'ni iqtisodiy kontrabanda va jamoat xavfsizligiga qarshi qaratilgan kontrabanda huquqbuzarliklaridan iborat ekanligi ma'lum bo'ladi.

“Bojxona huquqbuzarligi – bu bojxona qonunchiligini buzadigan istalgan turdagi huquqbuzarlik yoki shunday huquqbuzarlikni sodir etishga urinishdir” [1;18 b].

Mamlakatimizda bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyatiga oid qonun normalarini takomillashtirish xususida M.X.Rustamboyev [8; 960 b], B.B.Hidoyatov va N.O.Hamidov [9; 12 b] kabi olimlar o'zlarining ilmiy ishlarida yoritib o'tgan. Xorijiy mamlakatlarda esa ushbu sohaga oid izlanishlarni V.P.Verin, D.V.Kozemaslov [6; 177 b] va A.P.Kuznetsovlar [7; 31 b.] olib borgan.

Shu bilan birgalikda, Qirg'izistonlik olimi B.N.Djumabekova esa, "kontrabandaning yuqori darajadagi ijtimoiy xavfi uning mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishiga salbiy ta'sirida namoyon bo'ladi" [3;15 b].

A.N.Lyaskalo ham "kontrabanda mamlakat iqtisodiy xavfsizligiga va iqtisodiy suverenitetiga zarar yetkazishini, uning ijtimoiy xavfliligi, avvalambor, uning davlatda o'rnatilgan tashqi savdo faoliyati tartibini jiddiy buzishi, buning natijasida boj va boshqa to'lovlar kelib tushmasligi natijasida davlat byudjetining daromad qismi qisqarishida namoyon bo'lishini" [5; 23-28 b] ta'kidlaydi.

Valyuta qimmatliklarini bojxona chegarasidan noqonuniy olib o'tish bilan bog'liq huquqbuzarliklar ayrim xorijiy davlatlar qonunchiligida iqtisodiy kontrabanda sifatida ta'riflangan. Jumladan, Qozog'iston, Qirg'iziston, Rossiya Federatsiyasi, Latviya, Xitoy davlatlari jinoyat kodekslarida iqtisodiy kontrabanda sifatida bayon qilingan bo'lsa, Moldova, Turkmaniston va Tojikiston davlatlari jinoyat qonunchiligida iqtisodiy va jamoat xavfsizligiga qarshi kontrabanda jinoyatlari yagona moddadan o'rin olgan.

Tadqiqot predmetini mazmunan o'rganish jarayonida bir qator quyidagi tushunchalarga aniqlik kiritish lozim, jumladan: "valyuta qimmatliklari – chet el valyutasi, qimmatli qog'ozlar, chet el valyutasidagi fond boyliklari, qimmatbaho metallar (*shunday toshlardan ishlangan zargarlik va b. ro'zg'or buyumlari hamda ularning parchalari bundan mustasno*)"[10; 38-40 b].

Yuridik ensiklopediya ma'lumotlariga ko'ra, "valyuta boyliklari bu — chet el valyutasi, chet el valyutasidagi qimmatli qog'ozlar, chet el valyutasidagi to'lov hujjatlari va sof quyma oltin va shu kabilar hisoblanadi".[11; 41-42 b]

Valyuta tizimi va qo'llanish doirasiga ko'ra quyidagi valyutalar turkumiga ajratiladi:

- 1) erkin konvertatsiyadagi valyuta; ularni har qanday xorijiy valyutaga almashtirish mumkin;
- 2) qisman konvertatsiyadagi valyuta; ularning muomalasi alohida shaxslar va alohida operatsiyalar uchunгина mumkin;
- 3) konvertatsiyalanmaydigan, yopiq valyutalar; ularning muomalasi mamlakat rezidentlari (aholisi) uchun ham va norezidentlari (boshqa shaxslar) uchun ham taqiqlangan;
- 4) kliring valyutasi – tovar va xizmat almashishda hisobga olinadigan o'zaro kelishilgan hisobdan iborat bo'ladi.

Valyuta qimmatliklarini noqonuniy olib chiqish – bu valyuta qimmatliklarini bojxona chegarasi orqali qonunchilikda o'rnatilgan tartibni buzgan holda olib o'tish bo'lib, ular uchun tegishli mamlakatning huquqiy normalariga muvofiq sanksiyalar nazarda tutiladi.

O'zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslar tomonidan bojxona chegarasi orqali valyuta qimmatliklarini olib o'tish tartibi bir qator normativ-huquqiy hujjatlar asosida belgilab qo'yilgan. Ularga O'zbekiston Respublikasining 22.10.2019-yildagi "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi O'RQ-573-sonli Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentyabrdagi "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5177-sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 30-yanvardagi "Jismoniy shaxslar tomonidan O'zbekiston Respublikasi naqd valyutasi va naqd chet el valyutasini O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib kirish va olib chiqib ketish qoidalarini tasdiqlash haqida"gi 66-sonli Qarori va "Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valyuta operatsiyalari amalga oshirilishining asoslanganligi yuzasidan monitoring olib borish tartibi to'g'risida"gi 05.04.2013-yildagi Nizom kabilar kiradi. Masalan,

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 30-yanvardagi "Jismoniy shaxslar tomonidan O'zbekiston Respublikasi naqd valyutasi va naqd chet el valyutasini O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib kirish va olib chiqib ketish qoidalarini tasdiqlash haqida"gi 66-sonli Qaroriga ilova qilingan Qoidalarining 2-bandida jismoniy shaxslar tomonidan olib kirilayotgan va olib chiqib ketilayotgan 100 000 000 (yuz million) so'm ekvivalentidan ortiq miqdordagi O'zbekiston Respublikasining naqd valyutasi va (yoki) naqd chet el valyutasi (keyingi o'rinlarda — naqd valyuta mablag'lari) yo'lovchi bojxona deklaratsiyasini to'ldirish va bojxona organi xodimiga taqdim etish yo'li bilan bojxona nazoratidan o'tkazilishi 5-bandida esa jismoniy shaxslar tomonidan ekvivalenti 100 000 000 (yuz million) so'mga teng yoki undan oshmaydigan miqdordagi naqd valyuta mablag'larini O'zbekiston Respublikasidan tashqariga bojxona nazorati qoidalariga rioya etilgan holda cheklovlersiz olib chiqilishi, belgilangan summadan ortiq miqdordagi naqd valyuta mablag'larining O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga olib chiqilishiga yo'l qo'yilmasligi, shuningdek jismoniy shaxslar tomonidan ekvivalenti 100 000 000 (yuz million) so'mdan ortiq miqdordagi naqd valyuta mablag'larini O'zbekiston Respublikasidan tashqariga olib chiqib ketishga quyidagi holatlarda yo'l qo'yilishi belgilangan:

rezidentlar tomonidan — xorijiy davlatlarga xizmat safariga ketayotgan Hukumat delegatsiyasi a'zolari uchun Vazirlar Mahkamasining farmoyishi asosida;

norezidentlar tomonidan — O'zbekiston Respublikasiga kirish chog'ida rasmiylashtirilgan yo'lovchi bojxona deklaratsiyasi asosida deklaratsiya qilingan mablag'lar doirasida, shuningdek, respublikada belgilangan tartibda tashkil qilingan xalqaro musobaqalar (tanlovlar, olimpiadalar) sovrindorlari yoki qatnashchilari tomonidan mablag'larning qonuniyligini tasdiqlovchi hujjatlar asosida. Bunda norezident jismoniy shaxslar tomonidan O'zbekiston Respublikasiga kirish chog'ida to'ldirilgan yo'lovchi bojxona deklaratsiyasida ko'rsatilgan naqd valyuta mablag'laridan respublika hududida qonunchilik hujjatlarida belgilangan talablarga muvofiq foydalanilgan qoldiq miqdori doirasidagi naqd valyuta mablag'larini O'zbekiston Respublikasi hududidan olib chiqishga yo'l qo'yiladi.

Shu bilan birgalikda shuni aytish lozimki, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 30-yanvardagi 66-son Qaroriga muvofiq Jismoniy shaxslar tomonidan olib kirilayotgan va olib chiqib ketilayotgan 100 000 000 (yuz million) so'm ekvivalentiga teng yoki undan oshmaydigan miqdordagi naqd valyuta mablag'lari ham deklaratsiya qilinishi mumkinligi bayon qilingan. Ushbu tartib faqat naqd valyutalarga tatbiq etiladi.

Mazkur tartiblarga amal qilinishi ustidan bojxona organlari tomonidan doimiy nazorat amalga oshiriladi.

Valyuta qimmatliklarini bojxonadan olib o'tish bilan bog'liq huquqbuzarliklarni aniqlash uchun bojxona nazoratining turli xil usul va vositalaridan foydalanadi xususan, texnik vositalar, rentgen apparatlari va boshqa zamonaviy asboblardan yordamida yashirilgan tovarni aniqlash;

- bojxona postlarida mavjud kuzatuv kameralari yoki maxsus kuzatuv tizimlari orqali shaxslarning shubhali harakatlari o'rganilib tekshiruvga olinadi va nazorat natijasida yashirilgan valyuta qimmatliklari borligi aniqlanadi;

- bojxona xodimlari tomonidan bojxona deklaratsiyalari va boshqa hujjatlarning to'g'riligini tekshirish orqali aniqlash;

- xalqaro va milliy ma'lumotlar bazalaridan foydalanib tezkor xodimlar yoki HMQO organlar bilan hamkorligi huquqbuzarliklarni fosh etish hamda boshqa turlardan iborat.

Tadqiqot jarayonida bir qator xorijiy mamlakatlar qonunchiligida valyuta qimmatliklari bojxona chegarasi orqali noqonuniy olib o'tish bilan bog'liq huquqbuzarliklarning vujudga kelish sabablari, fosh qilish usullari va javobgarlik masalalari o'rganildi, xususan Yevrosiyo iqtisodiy ittifoqi qonunchiligi talabiga binoan Rossiya Federatsiyasining amaldagi qonunchiligiga binoan 2023-yil 1-yanvardan boshlab jismoniy shaxslar tomonidan bojxona chegarasi orqali 10 ming AQSH dollari miqdorigacha bo'lgan naqd valyutani deklaratsiya to'ldirmasdan olib chiqish mumkinligi belgilandi.

Yevrosiyo iqtisodiy ittifoqining Bojxona kodeksiga ko'ra, jismoniy shaxs tomonidan bojxona chegarasi orqali 10 ming AQSH dollar ekvivalentidan ortiq naqd valyutani olib chiqishda deklaratsiya to'ldirish talab qilinadi hamda 100 ming dollardan oshgan summada esa pulning kelib chiqishini tasdiqlovchi qo'shimcha hujjatlar taqdim etilishi kerakligi belgilangan.

Qozog'iston, Qirg'iziston, Turkmaniston va Tojikiston Respublikalarida naqd xorijiy valyutani davlat chegarasidan tashqariga olib chiqish tartibi ushbu mamlakatlarning milliy qonunchiligi hamda Yevrosiyo Iqtisodiy Ittifoqiga a'zo davlatlarda ittifoq me'yoriy-huquqiy bazasiga muvofiq tartibga solinadi. Jumladan, Qozog'iston Respublikasida naqd valyutani bojxona chegarasidan olib chiqishda "Valyuta to'g'risida"gi qonun (2018-yil 2-iyuldagi № 167-VI, 14-modda) va YEOf Bojxona kodeksi (260-modda) bilan tartibga solinadi. Unga asosan jismoniy shaxslar 10 000 AQSH dollariga teng yoki undan kam miqdordagi naqd valyutani deklaratsiya talab qilmasdan olib chiqishi mumkin. Agar summa ushbu limitdan oshsa, bojxona organlarida to'liq deklaratsiya talab etiladi, katta miqdorda naqd valyutani esa kelib chiqishini tasdiqlovchi hujjatlar (*masalan, bank ayirboshlash operatsiyalari bo'yicha tranzaksiya cheklari*) talab qilinadi.

Qirg'iz Respublikasida esa naqd valyutani olib chiqish "Qirg'iz Respublikasida valyuta operatsiyalari to'g'risida"gi qonun (1997-yil 5-avgustdagi № 54, 8-modda, o'zgartirishlar bilan) va YEOf Bojxona kodeksi (260-modda) normalariga asoslanadi. YEOfga a'zolik doirasida 10 000 AQSH dollarigacha bo'lgan summa deklaratsiyasiz eksport qilinishi mumkin, undan yuqori miqdorlar esa bojxona deklaratsiyasida aniq ko'rsatilishi va zaruratga ko'ra valyuta manbasini tasdiqlovchi hujjatlar taqdim etilishi shart.

Turkmanistonda davlatida naqd valyutaning tashqi migratsiyasi "Valyuta nazorati to'g'risida"gi qonun (1993-yil, 7-modda, o'zgartirishlar bilan) bilan qat'iy monitoring ostida amalga oshiriladi. YEOfga a'zo bo'lmaganligi sababli milliy qonunchilik ustuvorlikka ega. Jismoniy shaxslar 10 000 AQSH dollarigacha bo'lgan miqdorni Turkmaniston Markaziy bankining maxsus litsenziyasi bilan olib chiqishi mumkin. Ushbu miqdordan yuqori summa eksporti faqat davlat tomonidan maxsus ruxsatnoma asosida amalga oshiriladi, bunda naqd valyuta manbasining legitimligini tasdiqlovchi hujjatlar doimiy ravishda talab qilinadi.

Tojikiston Respublikasida valyutani eksport qilish "Tojikiston Respublikasida valyuta tartibga solish va valyuta nazorati to'g'risida"gi qonun (1995-yil 4-noyabrdagi № 100, 12-modda) asosida amalga oshiriladi. Ushbu qonunga asosan jismoniy shaxslar 3 000 AQSH dollarigacha bo'lgan miqdoridagi naqd valyutani deklaratsiyasiz, 3 000 dan 10 000 AQSH dollarigacha bo'lgan summani deklaratsiya bilan olib chiqishi mumkin. 10 000 AQSH dollaridan ortiq miqdor uchun Tojikiston Milliy bankidan maxsus ruxsatnoma olish zarur bo'lib, valyuta manbasining qonuniyligini tasdiqlovchi hujjatlar (*masalan, bank tranzaksiyalari yoki moliyaviy daromad to'g'risidagi ma'lumotlar*) taqdim etilishi talab qilinadi.

Shu bilan birgalikda amaliyotda ayrim shaxslar tomonidan naqd xorijiy valyutalarni olib kirishga uchun berilgan imkoniyatdan o'zlarining g'arazli maqsadlarida foydalanib bojxona chegarasi orqali xorijiy mamlakatlardan soxta valyuta birliklarini olib kirish holatlari uchramoqda, ushbu vaziyatda bojxona nazoratini tez va sifatli olib borish maqsadida xorijiy mamlakatlar bojxona tizimi amaliyotida valyutalardagi banknotlar va boshqa himoyalangan bosma mahsulotlarning haqiqiyligini infraqizil va ultrabinafsha nurlar ta'sir ostida aniqlash imkonini beruvchi "Mercury D-45CU", "DORS 1100" va "PRO 1500 IRPM" ko'rish detektor texnik qurilmalaridan foydalanib ko'plab huquqbuzarliklarni fosh qilishmoqda.

Yuqoridagilarga asosan, mamlakatimiz bojxona tizimida bojxona nazoratini tez va sifatli o'tkazish, huquqbuzarliklarni fosh qilish sifatini oshirish maqsadida ushbu texnik qurilmalarini qo'llash taklifini ilgari suramiz.

Valyuta qimmatliklarini bojxona chegarasidan olib o'tish bilan bog'liq huquqbuzarliklar ijtimoiy xavflilik xususiyatiga ko'ra ma'muriy yoki jinoiy huquq normalari bilan tartibga solinadi. Bojxona haqidagi qonunchilikni buzganlik uchun bevosita jinoiy javobgarlik O'zbekiston Respublikasi JKning 182-moddasida nazarda tutilgan.

"Mazkur jinoyat tarkibi o'rganilganda uning formal tarkibli ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi" [7; 476 b].

Bojxona to'g'risidagi qonunchilikni buzish jinoyati valyuta qimmatliklarini quyidagi obyektiv tomon harakatlari ya'ni *bojxona nazoratini chetlab, bojxona nazoratidan yashirib, bojxona hujjatlari yoki vositalariga o'xshatib yasalgan hujjatlardan aldash yo'li bilan foydalangan holda, deklaratsiyasiz* yoki boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalanib ko'p miqdorda O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan o'tkazish, shunday harakat uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa O'zbekiston Respublikasi JKning 182-moddasi 1-qismi bilan jinoiy javobgarlikni vujudga keladi.

Quyidagi harakatlarni sodir etish 182-moddaning ikkinchi qismida ko'rsatilgan jinoiy javobgarlikni vujudga keltiradi: *juda ko'p miqdorda, chegarani buzib o'tish, ya'ni bojxona xizmatining roziligini olmasdan turib, tovar yoki boshqa qimmatliklarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan ochiqdan-ochiq o'tkazish yo'li bilan, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab hamda xizmat lavozimidan foydalangan holda* sodir etiladi [12; 606 b]. "Bojxona to'g'risidagi qonunchilikni buzish jinoyati Jinoyat kodeksining 182-moddasida ko'rsatilgan 9 ta usulda sodir etilishi mumkin hamda ushbu jinoiy qilmishlar uchun jami 5 ta jinoiy jazo turlari qo'llaniladi" [12; 492 b].

Shuningdek, JK 182-moddasi 1-qismi dispozitsiyasi yuqorida ko'rsatilgan harakatlarni hamda jinoyat predmeti qiymatining ko'p miqdorda bo'lishini nazarda tutgani holda ma'muriy preyuditsiyani ham talab qiladi.

Ushbu huquqbuzarlikning ma'muriy preyuditsiyasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning (*keyingi o'rinlarda MJtK*) 227²⁰-227²² moddalar bilan qamrab olinadi va ushbu moddalar bilan javobgarlik belgilanishiga sabab bo'ladi.

"Shaxsning harakatlari O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib kiriladigan yoki olib chiqib ketiladigan O'zbekiston Respublikasi naqd valyutasi va naqd chet el valyutasining deklaratsiya qilinishi talab qilinmaydigan qismidan oshiqcha bo'lgan miqdoridan kelib chiqqan holda kvalifikatsiya qilinadi hamda naqd valyutaning deklaratsiyalash shart bo'lmagan qismi jinoyat yoki ma'muriy huquqbuzarlik predmeti hisoblanmaydi. Bunda naqd valyuta bir necha shaxslarning ishtirokida, ular o'rtasida taqsimlanib bojxona chegarasi orqali

o'tkazish holati aniqlanganida, qilmish naqd valyutaning jami miqdoridan kelib chiqib kvalifikatsiya qilinadi"[13; 4-5 b].

Xulosa va takliflar. Yuqoridagilarga asosan xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, xorijiy mamlakatlar qonunchiligini qiyosiy o'rganish va tahlil qilish natijasida hamda ushbu sohada amaliyotda yuzaga kelayotgan bir qator muammolarni yechimi sifatida quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari suramiz:

Birinchi taklif: JKning 182-moddasi nomlanishini Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzishdan "Iqtisodiy kontrabanda" tushunchasiga o'zgartirish va JKning VIII-bo'limiga ushbu tushunchani kiritish;

Ikkinchi taklif: Fuqarolar tomonidan bojxona chegarasi orqali qonunga xilof ravishda valyuta qimmatliklarini xorijiy davlatlarga olib chiqish holatlari, hozirda O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 182-moddasiga asosan tovar sifatida qabul qilinadi va shu bilan jinoiy javobgarlikka sabab bo'ladi, ammo, ko'pgina xorijiy mamlakatlar qonunchiligida valyuta qimmatliklarini qonunga xilof ravishda olib o'tishga yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek "iqtisodiy kontrabanda" sifatida ko'rsatilib javobgarlik belgilanganligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, valyuta qimmatliklari va boshqa ashyolarni bojxona chegarasi orqali qonunga xilof ravishda olib o'tish holatlari bilan bog'liq huquqbuzarliklarni oldini olish maqsadida, O'zbekiston Respublikasining qonunchiligini takomillashtirish zarur. Shu maqsadda, valyuta qimmatliklarini bojxona chegarasi orqali qonunga xilof ravishda olib chiqish holatlarini jinoiy yoki ma'muriy huquqbuzarliklar sifatida baholash va bu kabi holatlar uchun Jinoyat Kodeksi va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi Kodeksda alohida javobgarlik choralari belgilash muhim hisoblanadi.

Uchinchi taklif: Amaliyotda jismoniy shaxslar tomonidan xorijiy davlatlarda davolanish va sog'lig'ini tiklash maqsadida naqd valyutani olib chiqish holatlari uchraydi, biroq, davolanish uchun xarajatlar miqdori belgilangan 100 mln so'mdan ortiqcha sarflanishga va o'z navbatida bojxona chegarasi orqali 100 mln so'mdan ortiq summani olib chiqishga ehtiyojlari vujudga kelmoqda, yuqoridagilardan kelib chiqib Vazirlar Mahkamasining 66-sonli Qaroriga "rezidentlar tomonidan davolanish maqsadida xorijiy mamlakatlarga, xorijiy mamlakatlar davolash muassasalarining tasdiqlangan hujjatlari miqdori doirasida olib chiqishga ruxsat beriladi" tarzda o'zgartirish kiritish taklifini bildiramiz.

To'rtinchi taklif: Bojxona organlari tomonidan jismoniy shaxs tomonidan bojxona chegarasi orqali belgilangan normadan ortiqcha olib o'tilgan xorijiy valyutaning miqdori O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan chet el valyutasining O'zbekiston Respublikasining pul birligiga nisbatan kursidan kelib chiqib aniqlanadi hamda ushbu miqdordan kelib chiqib huquqbuzarlik ma'muriy yoki jinoiy javobgarlik belgilangan norma bilan kvalifikatsiya qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan bugungi kunda bor yo'g'i 75 turdagi chet el valyutasining O'zbekiston Respublikasi so'miga nisbatan kursini belgilab borilmoqda, vaholanki dunyoda jami 256 ta davlatlarning (*Yevropada 48ta, Osiyoda 54ta, Afrikada 57 ta, Amerikada 35 ta, Avstraliya va Okeaniyada 14 ta, boshqa orol davlatlarda 48 ta*) [14] pul birliklari mavjud bo'lib, bugungi kunda mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni iqtisodga keng jalb qilish jarayonida Markaziy bank tomonidan belgilangan 75 ta davlat pul birliklaridan tashqari boshqa xorijiy davlat pul birliklarini bojxona chegarasi orqali olib kirish yoki olib chiqish ehtimollari mavjud, ushbu holatda bojxona

nazorati jarayonida aniqlangan va belgilangan normadan ortiqcha xorijiy valyutalarning miqdorini aniqlash hamda huquqbuzarliklarni kvalifikatsiya qilish muammosi vujudga keladi.

Yuqoridagi muammoni hal etish yuzasidan quyidagi takliflarni ilgari suramiz, Markaziy banki tomonidan nafaqat 75 turdagi xorijiy valyutalarni, balki barcha davlatlarda muomalada bo'lgan va belgilangan hududda naqd to'lov vositasi sifatida qonun bilan tan olingan pul belgilarining O'zbekiston Respublikasi so'miga nisbatan qiymati belgilash tizimini belgilash lozim bo'ladi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasining Oliy sudi Plenumining 20.02.2023-yildagi "Bojxona to'g'risidagi qonunchilikni buzish va kontrabandaga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 2-sonli Qaroriga hamda O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 22-oktyabrdagi "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi O'RQ-573-son Qonuniga "krosskurs" tushunchasini kiritish taklifini bildiramiz. Xorijiy davlatlarda ushbu "krosskurs" tizimidan keng foydalaniladi. Krosskurs bu ikki valyuta o'rtasidagi kurs nisbati, va bu nisbatlar uchinchi valyutaga nisbatan belgilangan kurs orqali aniqlanadi, bu orqali bojxona xodimi yoki Markaziy bank tomonidan osongina qiymati belgilanmagan xorijiy valyutani kurs aniqlangan xorijiy valyutaga o'girgan holda aniqlash mumkin bo'ladi.

Beshinchi taklif: Amaliyotda ayrim jismoniy shaxslar tomonidan bojxona chegarasi orqali olib o'tmoqchi bo'lgan valyuta mablag'larining belgilangan me'yor doirasidan oshganlik holatlarida, shuningdek, bojxona chegarasi orqali ularni qonunga xilof ravishda olib chiqish maqsadida, bojxona chegarasini kesib o'tish jarayonida mamlakat fuqarolari va boshqa shaxslar bilan oldindan o'zaro kelishuv natijasida belgilangan normadan ortiqcha valyutani yo'lovchilarga me'yor doirasida o'zaro taqsimlab olib chiqish holatlari ko'plab uchramoqda.

Shu bois, qonunchilikda valyuta qimmatliklarini qonunga xilof ravishda bojxona chegarasidan olib chiqishga ko'maklashgan yoki shunday faoliyatni amalga oshirishda ishtirok etgan shaxslarga nisbatan mas'uliyatni yanada oshirish va ularga nisbatan alohida javobgarlik normalarini kiritish zarur.

Oltinchi taklif: Vazirlar Mahkamasining "Jismoniy shaxslar tomonidan O'zbekiston Respublikasi naqd valyutasi va naqd chet el valyutasini O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib kirish va olib chiqib ketish qoidalarini tasdiqlash haqida"gi 66-sonli Qarorining 8¹-bandida "Jismoniy shaxslar deklaratsiya to'ldirish talab etiladigan belgilangan ekvivalentdan ortiq miqdordagi naqd valyuta mablag'larini bojxona nazorati shakllari qo'llanilmasdan oldin deklaratsiyalamagan holda bojxona organlari xodimlariga maslahat olish maqsadida taqdim etganda, bojxona organlari xodimlari tomonidan jismoniy shaxslarga deklaratsiya to'ldirish qoidalarini bilan bog'liq umumiy tushuntirishlar beriladi" deb bayon qilingan. Amaliyotda bojxona chegarasi orqali harakatlanayotgan rezident va norezident shaxslarda belgilangan 100 mln so'mdan ortiqcha valyuta mablag'lari mavjud bo'lgan, ammo bojxona chegarasidan o'tish jarayonida 100 mlndan ortiqcha bo'lgan pul mablag'ini vaqtincha saqlash uchun qayerga qo'yishni yoki kimga topshirish imkoni topmay, g'ayriqonuniy tarzda ortiqcha valyutani yashirishga yoki boshqa shaxslar orqali olib o'tishga harakat qilib huquqbuzarlik sodir etilayotgan holatlar ko'plab uchramoqda.

Ushbu muammoni hal qilish maqsadida quyidagi taklifni bildiramiz, bojxona nazorati hududida joylashgan hamda aholiga xizmat ko'rsatuvchi bank filiallarida fuqarolarning valyuta pul mablag'larini ma'lum bir muddatga ya'ni xorijiy davlatdan qaytib kelguncha yoki ishonch bildirgan shaxs tomonidan qabul qilib olgunga qadar vaqtincha saqlash xizmatini joriy etish

lozim bo'ladi, bu orqali fuqarolarning jismoniy shaxslarining ortiqcha ovoragarchiligini va huquqbuzarlik sodir etilishining oldi olingan bo'ladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. "Bojxona huquqbuzarliklarining oldini olish, tergov qilish va ularni bartaraf etishda o'zaro ma'muriy yordam ko'rsatish to'g'risida"gi xalqaro Nayrobi Konvensiyasi. 09.06.1977 y 18 b;
2. "Bojxona organlarining huquqni muhofaza qilish faoliyati". Kollektiv avtorlik. Darslik. – T. Bojxona instituti. 2021. 492 b;
3. Djumabekova B.N. Kontrabanda: istoriko-pravovoye issledovaniye: Avtoref. diss. kand. yurid. nauk. – Bishkek, 2011 15 b;
4. Kuznetsov A.P. Kontrabanda nalichnix denejnix sredstv i (ili) denejnix instrumentov: ugovnopravovaya reglamentatsiya i voprosi kvalifikatsii // Rossiyskiy sledovatel. 2015. № 2. 31 b;
5. Lyaskalo A.N. Ugolovnaya otvetstvennost za nezakonniye operatsii po obnalichivaniyu tranzita denejnix sredstv // Rossiyskiy sledovatel. 2014. № 17. 23-28 b;
6. Kozemaslov D.V. Kontrabanda (ugolovno-pravoviye aspekti). Dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata yuridicheskix nauk/ YE., 2002. 177 b;
7. Rustamboyev M.H. Jinoyat huquqi (Maxsus qism). Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Toshkent.: "ILM ZIYO", 2015. 476 b;
8. Rustamboyev M.H. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharh Maxsus qism. – T.: "Adolat", 2016. – 960 b;
9. Hamidov N.O. Kontrabanda tushunchasi va kontrabanda uchun jinoiy javobgarlikning ijtimoiy zaruriyati. Ilmiy-elektron maqola. <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2019-9 12> b;
10. Yuridik atamalar izohli lug'ati Fanlar akademiyasi davlat va huquq instituti Toshkent-2021 38-40 b;
11. Yuridik Ensiklopediya U.Tadjixanov tahriri ostida Toshkent-2001 41-42 b;
12. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharhlar. T.: "Adolat", 2016. 606 b;
13. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 20.02.2023 yildagi "Bojxona to'g'risidagi qonunchilikni buzish va kontrabandaga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 2-sonli qarori 4-5 b;
14. https://uz.wikipedia.org/wiki/Davlatlar_pul_birliklari_ro%CA%BByxati

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).